

thema
tijd, de vierde
dimensie

Boven: Samengestelde beuken in het Potgieterpark van Zwolle.
Rechts boven: Dikke eiken op het voormalige landgoed Beekhuizen in Rheden. **Rechts:** Vlakbij de dikke eiken staan Philemon en Baucis, met elkaar vergroeid. **Onder:** Een iep op het Lucasbolwerk in Utrecht.

Gemanipuleerde tijd, gemaakte ouderdom

Ouderdom heeft verval en vergankelijkheid in zich, maar ook bezonkenheid, wijsheid en edelmoe- digheid van geslacht op geslacht. De behoefte om de geschiedenis te beleven, het navoelen en kunnen aflezen van een lange historie is niet alleen van deze tijd, maar leefde ook heel sterk in de negentiende eeuw. Met ouderdom werd gespeeld door de aanplant van samengestelde bomen.

Tekst en fotografie - Lucia Albers

Met de preromantiek en het neoclassicisme aan het einde van de ach- tiende eeuw ontstonden ook quasi-natuurlijke tuinen waarin ouderdom een grote rol speelde, niet alleen ouderdom van ruïnes en beelden uit de oudheid, maar ook van graven en treurbomen, eeuwenoude trotse eiken, duizendjarige linden waar Maria in verscheen, afgeknapt eiken bij schui- mende watervallen. Dat zijn de beelden die in de vroege landschapstuinen werden nagebootst. Maar niet alleen de gebouwen en follies moesten er oud uitzien; de elementen waaruit het park was opgebouwd ook. Eeuwenlang had een riviertje gemeanderd door de lieflijke weide en bij de brug stond een oeroude beuk (Houderinge, De Bilt). Een sprengkop kreeg een Mariabeuk (in katholieke streken) en twee sprengkoppen kregen Adam en Eva beuken (Molecaten Hattum) (Adam en Eva: eik en beuk bij kasteel Soelen, zo sterk met elkaar verstrengeld).

Bomen met elkaar laten vergroeien

De eiken aan de beek van Beekhuizen zijn geen natuurverschijnselen, maar door mensen geplante bomen. Een enkele eik is twee keer zo dik als twee andere die samen zijn vergroeid en als Philemon en Baucis door het leven gaan¹. De enorme eikenstam moet wel dateren uit de duistere middeleeu- wen, toen misschien recht werd gesproken onder de boom bij de beek, al- thans daar wil de boom ons aan herinneren. Welk verhaal de planter, moge- lijk Baron van Spaen, wilde vertellen is niet bekend, maar de extra dikke eik die vermoedelijk uit meerdere bomen is samengesteld, wil ook wijzen op de eerbiedwaardigheid en het speciale van de plek, de *genius loci*.

Een aantal duizendjarige eiken, linden beuken, dennen en taxusbomen zijn maximaal 250 jaar geleden geplant. Vanaf het begin van de landschapsstijl tot circa 1920 zijn de samengestelde bomen geplant, die met de tijd alleen maar kolossaler zijn geworden. Ouderdom was nog niet genoeg, ze kregen nog meer betekenis: er werden apostelbomen gemaakt: twaalf bij elkaar gebon- den beukjes moesten met elkaar tot een boom vergroeien. Bovendien wer- den ook wel cirkels van twaalf bomen - meestal beuken - geplant. Omstreeks 1850 was deze mode een ware rage geworden.

Zorg voor behoud

J.D. Zocher jr. liet samengestelde bomen planten, die eruit moesten zien als hakhout of als oeroude bomen in al zijn parken. Hij heeft ze ook getekend, bij voorkeur op een heuveltje bij een brug. Dat hij bijzondere plantpraktijken toepaste, is beschreven in een artikel over hem uit 1887.² Aan de kastanjes

aan weerszijden van de toegangsweg tot het huis Leiduin te Aerdenhout is te zien dat ook Springer in 1921 die praktijk nog toepaste.

In het boek *Bijzondere bomen in Nederland*, 250 verhalen, is een twintigtal vermeld onder de noe- mer 'boomboeket'. De kenmerken van samenge- stelde bomen zijn vermeld in een artikel in *Arbor Vitae*. Twee teksten zijn gevonden³ die bewijzen dat de praktijk om bomen bij elkaar te binden en samen te laten vergroeien daadwerkelijk is toege- past; nu wordt het tijd om genetisch onderzoek te doen om te bewijzen welke bomen al dan niet uit verschillende exemplaren zijn samengesteld.

Mijn grote zorg is dat bij uitval van een enkele stam van een samengestelde boom, vaak de hele boom wordt verwijderd. Maar nog lastiger is dat er geen reële vervanging is voor de boom die dan uiteindelijk toch dood gaat. Geen kweker heeft ge- schreven hoe hij in de praktijk de bomen 'maakte', die vele samengestelde bomen die onze land- schapsparken nog sieren en het karakter ervan be- palen. We zijn allemaal gevoelig voor oude bomen en die komen niet spontaan terug door slechts jonge te planten. Er moeten veel meer inspan- ningen worden gepleegd voor behoud en, indien niet meer te redden, herplant van samengestelde bomen.

1 Frank Moens (red.) *Bijzondere bomen in Nederland*, 250 verhalen, Bomenstichting, Boom Amsterdam, 2010, p.143.

2 Wim Meulenkamp, Lisette Coenen, *De twaalf Apostelen als semi-religieus motief in de tuinkunst*, Cascade, Bulletin voor tuinhistorie, nr 1 2004, p.34-44.

3 Lucia Albers, *Bijzondere boomvormen*. *Arbor Vitae*, jg 20, aug 2010.